

І. В. Піструїл

РІЗЦІ З ПОПЕРЕЧНИМ РІЗЦЕВИМ СКОЛОМ НА ВЕРХНЬОПАЛЕОЛІТИЧНОМУ ПОСЕЛЕННІ АНЕТІВКА ІІ

На пам'ятках верхнього палеоліту виділяються різці з поперечним різцевим сколом. При цьому, слід зазначити, різні дослідники використовують різні критерії для виділення цієї групи виробів. Подібні вироби були виділені серед ретушних різців і на верхньопалеолітичному поселенні Анетівка ІІ. Згодом, для обробки великої кількості різців поселення (понад 7000 екземплярів), було створено багаторівневу типологічну класифікацію даних виробів з урахуванням максимальної кількості морфологічних ознак.

За результатами проведеного дослідження встановлено, що поперечні різці доцільно виділяти лише на пластинах. Вони присутні у групах кутових та ретушних різців. Проте, всередині груп їхнє відсоткове співвідношення різниться. Серед групи кутових поперечні різці — нечисленні, хоча виготовлялися цілеспрямовано. А їх невелика кількість пов'язана зі специфікою виробництва. Незначна кількість поперечних ретушних різців пов'язані з їх випадковою появою на пам'ятці.

Ключові слова: *Північно-Західне Причорномор'я, верхній палеоліт, Анетівка ІІ, крем'яний інвентар, різці.*

Основною ознакою виробів з різцевим зняттям (різців) є специфічне робоче лезо, яке формувалось перетином природної або цілеспрямовано виготовленої ударної площадки і зняттям з неї сколом / сколами. Відповідно, різці мають серію ознак, що несуть якість технологічне та / або «культурне» навантаження.

На пам'ятках верхнього палеоліту серед категорії різців виокремлюються вироби з поперечним різцевим зняттям (так звані трансверсальні різці). Вперше, ця категорія виробів в колекціях палеолітичних пам'яток Західної Європи була начебто виділена на початку ХХ ст. серед знарядь, що зараз зараховані до кутових

та ретушних різців (Brezillon 1968, р. 175, 191; Demars, Laurent 1989, р. 58—61). Приблизно в той же час, подібні вироби були ідентифіковані і в Радянському Союзі (наприклад: М. В. Воеводський описав різці з поперечним різцевим сколом в матеріалах верхньопалеолітичної стоянки Супонево; Воеводський 1929, с. 64).

При цьому, необхідно відмітити, що критерії для виділення даної групи різців, іноді, суттєво відрізняються (напр.: Tixier 1963, р. 80—81). Це призводить до утруднень та непорозумінь при типологічному порівнянні археологічних колекцій різних пам'яток. Яскравим прикладом цього може бути ситуація з матеріалами вже згаданої стоянки Супонево. В 1985 р. типологічну класифікацію різців, виконану на матеріалі верхньопалеолітичної стоянки Супонево, запропонувала Н. О. Хайкунова (Хайкунова 1985, с. 11—12; 1992, с. 123—135). Ця робота була продовженням класифікаційних розробок дослідниці (Хайкунова 1984, с. 109—118; 1985, с. 9—15), на підставі принципів класифікації, що свого часу розробив В. О. Городцов (Городцов 1930, с. 15—43). Однак, критерії виділення таксонометричних рівнів різців були іншими. Категорія різців була розділена на декілька таксонометричних рівнів. Так, група — виокремлена за способом створення ударної площадки; підгрупа — за направленням нанесення різцевого сколу (паралельно, перпендикулярно чи під кутом до довгої осі знаряддя); тип — за розташуванням ударної площадки відносно довгої осі знаряддя; підтип — по контуру ударної площадки (Хайкунова 1985, с. 23—24). В принципі, в цій класифікації дослідниці намагалась врахувати всі основні технологічні ознаки різців. При аналізі зважали і на тип заготовки (пластина, відщеп,

нуклеоподібна і невизначена). Це дозволило не тільки класифікувати досить велику колекцію різців (2705 екз.) Супоневської стоянки, але і порівняти одержані дані з іншими пам'ятками цього регіону (Хайкунова 1992, с. 132—134).

Але, в роботі Н. О. Хайкунової є, на наш погляд, серйозна системна вада. При виділенні підгруп і типів різців використовується критерій, який ніяк не пояснюється, що значно знижує цінність цієї розробки. Особливо добре це видно при виділенні різців так званого «супоневського типу». В 1929 р. М. В. Воеводський, описуючи цей тип різців писав про те, що є два екземпляри, що представляють новий тип різця, начебто неописаний ще в палеоетнологічній літературі. Різцеве зняття у них зроблено на кінці пластинки, в поперечному напрямленні. Бокова грань пластинки у основи різцевого зняття злегка притуплена крайовою ретушшю (Воеводський 1929, с. 64). Пізніше, Н. О. Хайкунова, обробляючи колекцію різців Супоневської стоянки віднесла до «супоневських різців» вироби, виготовлені не тільки на пластинках (260 екз.), але і на відщепках (358 екз.), і навіть на нуклеоподібних (9 екз.) та невизначених (52 екз.) заготовках. Це істотно підвищило процент «супоневських» різців в колекції стоянки Супонево. Використавши замість критерію «вісь сколювання» критерій «довга вісь знаряддя» Н. О. Хайкунова віднесла до «супоневських» різці на всіх можливих заготовках. Може бути, це і виправдано, однак, використавши даний термін, дослідниця не тільки не пояснила, чому саме цей критерій взятий нею для виділення підгруп і типів різців, але і не пояснила, як виділяти і виміряти цю вісь. Хоча до цього вона дає визначення різцевій кромці, дистальному і проксимальному кінцям заготовки. Наприклад, В. М. Гладилін та В. І. Ситливий, пропонуючи нові критерії орієнтації нижньопалеолітичних знарядь, не тільки пояснюють, чому вони відмовляються від старого критерію (Гладилін 1976, с. 26, 31), але і схематично показують принцип дії нових критеріїв (Гладилін, Ситливий 1990, с. 9; рис. 1). До того ж, відщеп (не кажучи вже про нуклеоподібні та невизначені заготовки), як скол, практично завжди більш аморфний, навіть по відношенню до неправильнопризматичної пластини. Тому відсутність пояснення терміна «довга вісь знаряддя» та її співвідношення з іншими осями значно заплутує ситуацію. Можливо, цей термін для аналізу матеріалів стоянки Супонево запозичений з робіт західних дослідників, де застосовується термін «вісь предмету (знаряддя)» (напр.: Sonnevile-Bordes, Perrot 1956, р. 410).

Вироби з поперечним різцевим сколом, свого часу, також були виділені і на верхньопалеолітичному поселенні Анетівка II. При типологічній обробці різців поселення була використана багаторівнева схема з кількох рівнів (Станко,

Григор'єва, Швайко 1989, с. 33—35, табл. 12). Різці розподілені на декілька **типів** (ретушні-бічні, кутові, двогранні-серединні, подвійні та потрійні); типи, за характером оформлення, — на **різновиди**. В різновидах вказані, в основному, типи заготовок, кількість плоских різців і додаткова обробка ретушшю. Однак, при цьому була порушена ієрархія та підпорядкованість ознак. Різновиди у ретушних-бокових і кутових різців виділені за характером оформлення, а у двограних-серединних — за типами заготовок. Крім цього, при виділенні різновидів серед ретушних-бокових різців виходили з різних критеріїв (пряморетушні, вигнуторетушні, ввігнуторетушні — за формою ретушованої площадки, а косоретушні, різці з поперечними різцевими сколами та різці з краями, які сходяться — за розташуванням різцевого зняття та площадки). Таким чином, хоча застосування даної схеми і дало можливість дослідникам опрацювати велику кількість різців пам'ятки, однак вищенаведені приклади значно утруднюють її використання. Вироби з поперечним різцевим зняттям були виділені тільки серед ретушних-бокових різців (Станко, Григор'єва, Швайко 1989, с. 34). При цьому, на рисунку, на який приводяться посилання, зображені кутові та серединні різці (Станко, Григор'єва, Швайко 1989, рис. 18: 1, 2). Хоча, на попередньому рисунку, з зображенням бокових різців, присутні вироби з поперечним різцевим сколом (Станко, Григор'єва, Швайко 1989, рис. 17: 17, 21).

Численна колекція різців поселення Анетівка II дозволяла при створенні нової схеми (Піструїл 2005, с. 16—20; Піструїл 2005) використати принципи багатоступеневої ієрархічної системи класифікації, на основі положень класифікації різців, запропонованої В. О. Городцовим (Городцов 1930, с. 15—43). Ми мали можливість перевірити на серіях близьких знарядь важливість і необхідність суперечливих ознак, визнаючи їх другорядними, або принципово важливими. Також, це дозволило нам врахувати максимальну кількість ознак, розподіляючи їх по різних рівнях типологічної класифікації. На кожному таксономічному рівні підрозділ виробів проводився при додержанні правила ієрархії ознак, по одній або сукупності строго визначених ознак (Гладилін 1976, с. 31). Для цього були виділені сім таксономічних рівнів: **категорія, відділ, група, підгрупа, тип, підтип і різновид**. Виділення виробів з поперечним різцевим зняттям проводилось на рівні типу — за орієнтацією різцевого сколу та ударної площадки відносно осі сколювання заготовки (таблиця; Піструїл 2003, с. 56).

Аналіз ретушних різців на відщепках показав, що неможливо виділити в цій групі знарядь поселення Анетівка II поперечні різці (подібні до так званих «різців супоневського типу»). Запропоновані деякими дослідниками критерії виділення даного типу різців на від-

Розподіл виробів з одним різцевим лезом на поселенні Анетівка II

№	Група, тип	Підгрупа			Разом
		Відщеп	Пластина	Осколок і нуклеус	
1	Кутові	535	421	87	1043
	поперечні	—	59	—	—
	повздожні	—	338	—	—
	скошені	—	24	—	—
2	Ретушні	905	973	116	1994
	поперечні	—	12	—	—
	повздожні	—	510	—	—
	скошені	—	451	—	—
3	Двогранні	646	470	137	1253
	симетричні	—	181	—	—
	асиметричні	—	289	—	—
	Разом	2086	1864	340	4290

щепах поки що чітко не вироблені, якщо вони взагалі існують. На поселенні Анетівка II, лезо ретушних різців формувалося на будь-якій зручній частині відщепу і його розташування не залежало ні від осі сколювання, ні від так званої «довгої осі» знаряддя (рис. 1). Таким чином, застосування даних критеріїв до виробів на відщепах, поки ще не є можливим. До того ж, виділення «супоневських різців» на відщепах не «укладається» у визначення цього типу різця, вироблене М. В. Воеводським (Воеводський 1929, с. 64). Тим більш неправомірно виділення «різців супоневського типу» на так званих «нуклеоподібних заготовках» (Хайкунова 1992, с. 125, табл. 2).

Те саме стосується і виділення кутових поперечних різців на відщепах. Лезо різця розташовувалося на будь-якій зручній, як вказувалося вище для ретушних різців, частині відщепу та, по суті, не залежало ні від осі сколювання заготовки, ні інших осей. Крім того, частина відщепів — фрагментована і на них взагалі відсутній відбійний горбик (рис. 2). Це все унеможливує виділення виробів з поперечним різцевим сколюванням на відщепах (поперечні кутові та ретушні різці на відщепах) в колекції різців верхньопалеолітичного поселення Анетівка II (рис. 3).

Таким чином, поперечні різці було виділено серед груп ретушних та кутових різців тільки на пластинах (рис. 4). При цьому, ударна площадка для нанесення різцевого сколу паралельна осі сколювання. А саме різцеве зняття розташоване перпендикулярно або під деяким кутом (і це досить принципово) до осі сколювання. Справа в тому, що при ударі по боковій кромці пластини, яка паралельна осі сколювання, різцеві сколи не завжди сколюються перпендикулярно осі сколювання. Іноді, різцевий скол розташовується під кутом до цієї осі, завдяки чому в деяких розробках вони не відно-

сились до типу поперечних (напр.: Tixier 1963, р. 80—81). Крім поперечних, серед ретушних і кутових різців на пластинах було виділено ще два типи: повздожні та скошені (рис. 5; 6). На відміну від поперечних, у них негатив від різцевого зняття розташований паралельно або під кутом до осі сколювання, а ударна площадка для нанесення різцевого сколу — перпендикулярна або також — під кутом до цієї осі.

Серед кутових різців на пластинах переважна більшість належить до типу повздожних (табл. 1). Пов'язано це з простотою технологічного процесу виготовлення цієї групи різців, коли для нанесення різцевого сколу використовувалася природна площадка або площадка на зламі заготовки, які розташовані перпендикулярно або під невеликим кутом до осі сколювання. Відповідно, негатив від різцевого зняття розташований паралельно до осі сколювання. Кутові поперечні різці за чисельністю займають друге місце після повздожних (біля 15 %). В якості площадки для нанесення різцевого сколу використовувались як природна поверхня, часто вкрита жовтою кіркою (рис. 4: 10, 11), так і поверхня, яка була сформована в процесі первинного розщеплення (рис. 4: 1—9). Тут важливо, щоб заготовка (пластина) в місці нанесення удару мала кут між вентральною та дорсальною поверхнями який би наближався до 90°. Як показали експерименти, що були проведені автором, чим менше цей кут в точці удару, тим складніше було зняти різцевий відщепок. Частіше, намагання ударом сформувати лезо різця призводило до руйнування ділянки заготовки в точці удару. Для формування леза різця наносились один, а частіше два різцевих сколи. Довжина різцевих сколів різна — від 0,3—0,4 см до 2 см. Частина пластин була косотронкована, а різцеві сколи частково «зрізають» косотронкований кінець по ретуші. При цьому, іноді різцевий скол плаский, внаслідок

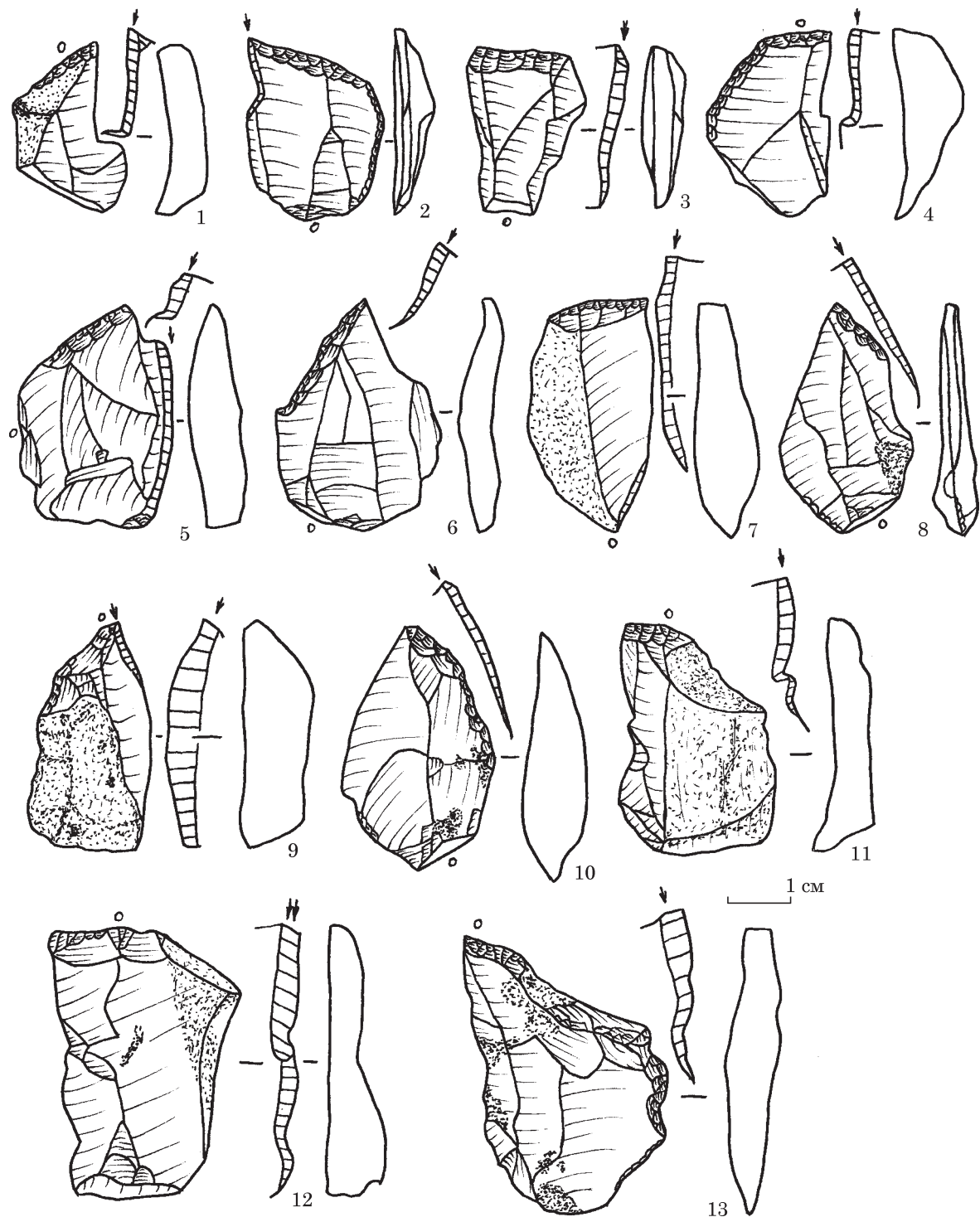

Рис. 1. Поселення Анетівка II, ретушні різці на відщепях

чого данні вироби можна віднести не стільки до різців, скільки до вістрів.

Таким чином, можливо припустити декілька варіантів «виготовлення» даного типу різців:

— різцеве зняття формує лезо різця (різці, що виготовлені цілеспрямовано; рис. 4: 1, 7, 9);

— різцеве зняття формує кінець косоретушного вістря. При цьому, біля вістря присутні окремі невеликі плоскі сколи ретуші утилізації (не можна також виключати, що деякі невеликі різцеві зняття — це пошкодження в процесі

роботи або нецілеспрямований злам у вигляді різцевого сколу жала вістря; рис. 4: 2—5, 10, 11);

— різцеві зняття утилізації (рис. 4: 6, 8). Подібні форми різців були свого часу отримані автором експериментально, коли пластина використовувалась для різьби по твердим матеріалам (дерево, кістка). В деяких випадках, при невдалому натисканні, на кінці пластини формувались поперечні різцеві сколи утилізації. Крім того, подібні плоскі різцеві сколи

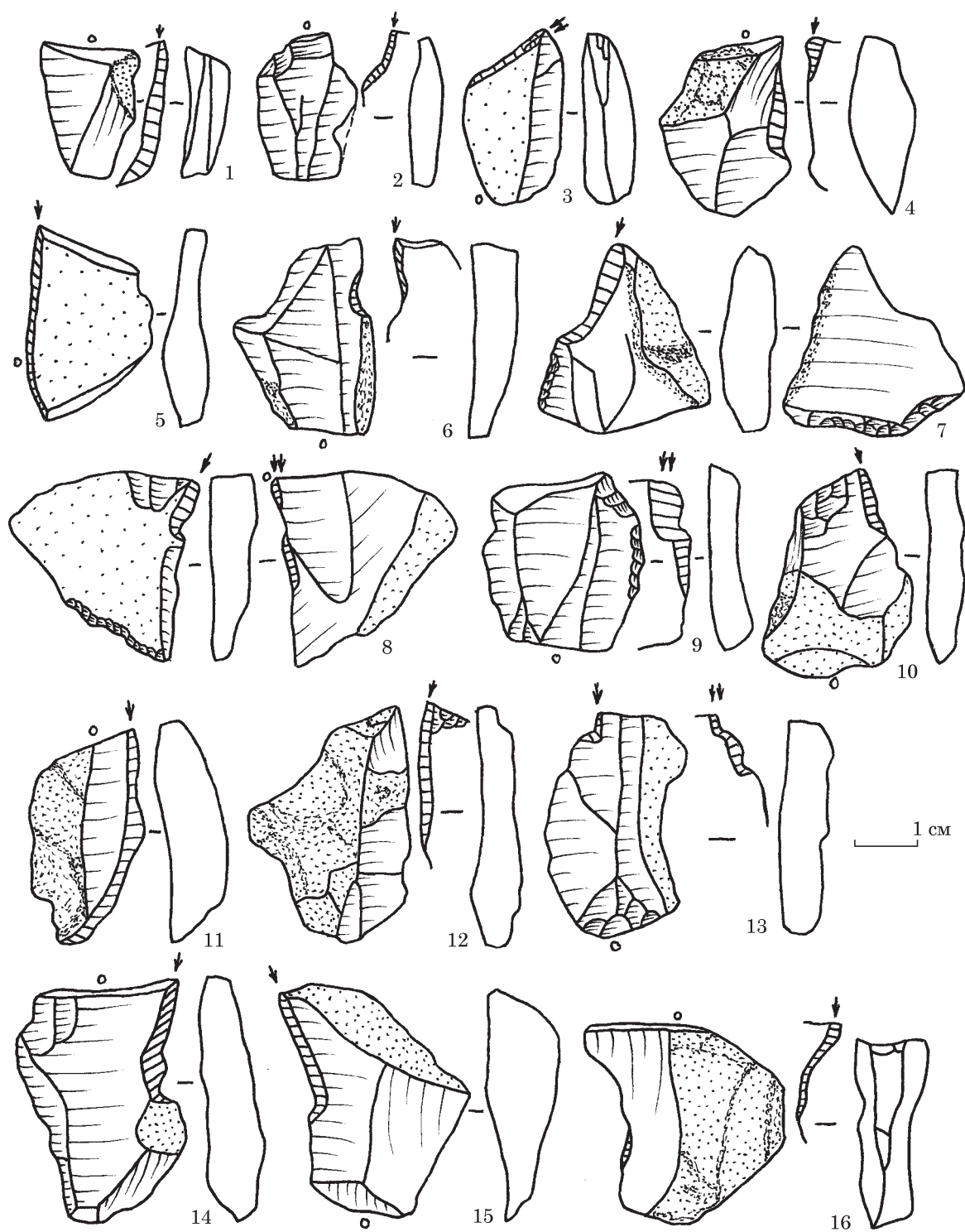

Рис. 2. Поселення Анетівка II, кутові різці на відщепях

могли наноситись і цілеспрямовано для загострення кінця заготовки при використанні її у якості, наприклад, якогось ножа.

Випадки застосування виробів з різцевим зняттям для різноманітних виробничих операцій були зафіксовані на інших пам'ятках в результаті трасологічного вивчення різців. Так, Х. Алписбаєв, при трасологічному вивченні різців стоянки Замятніна, виявив різноманітні сліди спрацьованості на різних гранях різців.

В зв'язку з цим, було зроблено припущення про те, що різці використовувались не тільки для обробки кістки, а й для розкроювання висушених шкір. В якості додаткових джерел, які підтверджують дане припущення, залучались і матеріали з етнографії народів Казахстану (Алписбаєв 1959, с. 10—16; Борисковский 1963, с. 37). Співставлення типологічно виділених різців з трасологічним їх визначенням приведено О. Ф. Гореліком за матеріалами стоянок біля

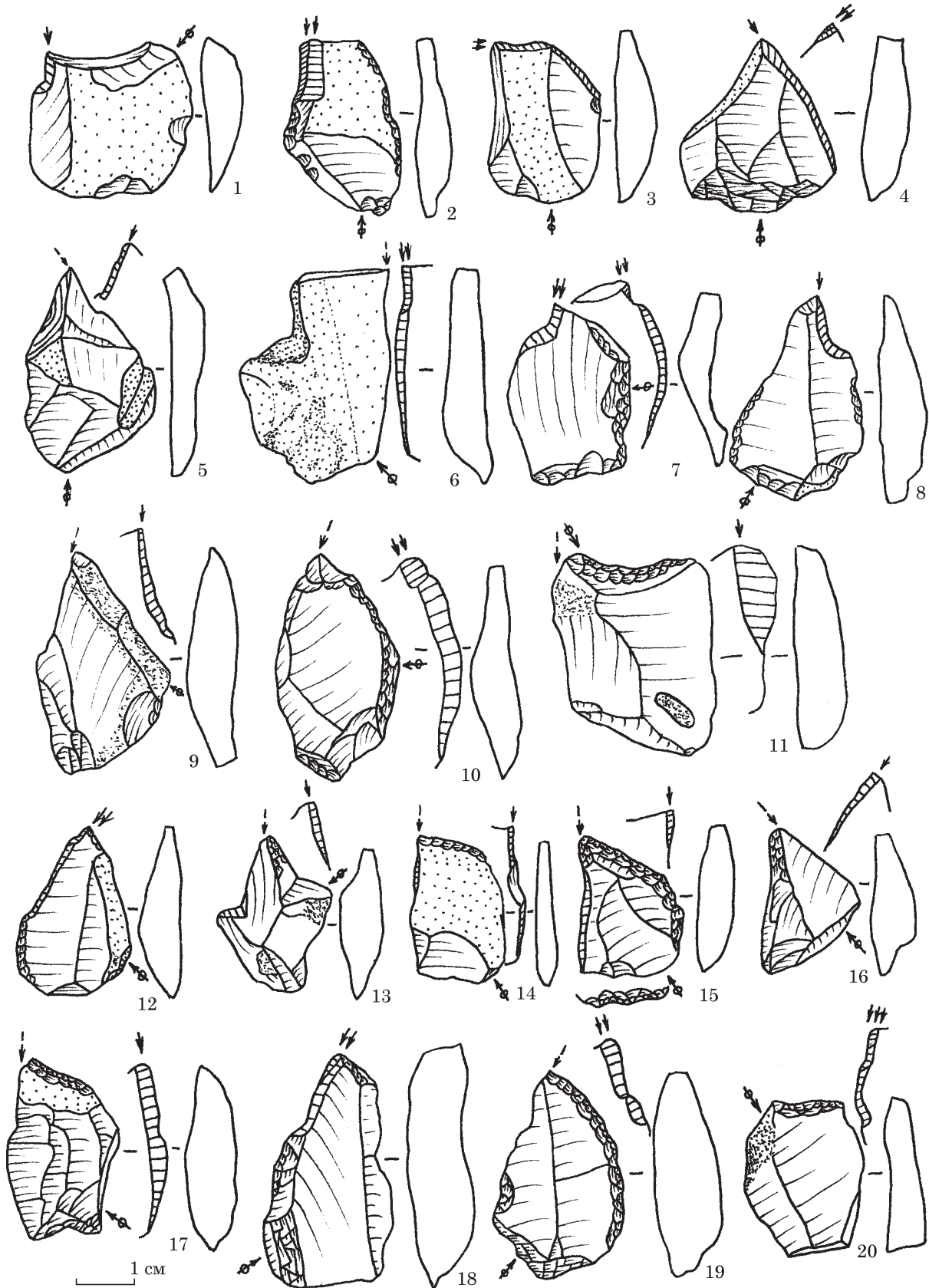

Рис. 3. Поселення Анетівка II, різці на відщепях: 1—10 — кутові; 11—20 — ретушні

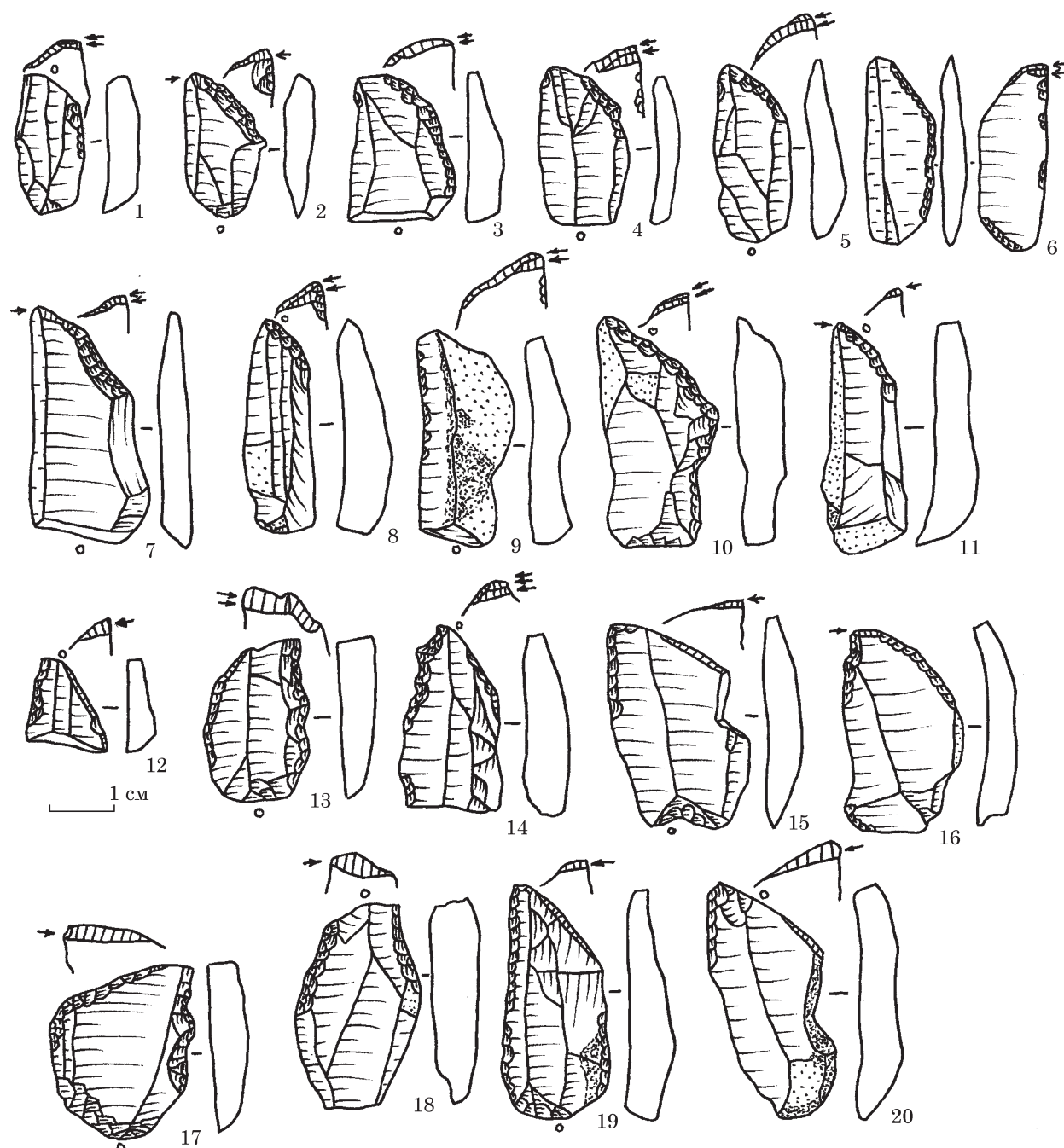

Рис. 4. Поселення Анетівка II, різці з поперечним різцевим зняттям: 1—11 — кутові; 12—20 — ретушні

хутора Рогалик. Було встановлено, що різці, окрім функції різців, використовувались в якості м'ясних та шкіряних ножів, стругальних ножів по дереву, скобелів по кістці, проколювачів, пилок для каменю (Горелик 2001, с. 41, 53, 145). Однак, на жаль, з контексту незрозуміло, які ділянки виробів використовувались для цих операцій.

Таким чином, можемо припустити, що не всі кутові поперечні різці були цілеспрямовано виготовлені та застосовувались в якості різців. Деякі з них «виготовлені» випадково при використанні пластини в різноманітних технологічних процесах.

Що стосується поперечних ретушних різців на пластинах, то вони займають останнє місце

після повздожних та скошених, а чисельність їх незначна — приблизно 1,2 % (табл. 1). Таке співвідношення між окремими типами ретушних різців на пластинах, свідчить про можливу випадковість появи на поселенні Анетівка II цього типу різців. Для формування різцевого леза знімався один, рідко два різцевих сколи. Довжина різцевих сколів різна — від 0,4 до 2 см та більше. Частина пластин була косотронкована, а різцеві сколи «зрізають» кінець по ретуші. Таким чином, як і для поперечних кутових, можна припустити декілька варіантів «появи» даного типу різців:

— різцеве зняття формує лезо різця (різці, що виготовлені цілеспрямовано; рис. 4: 12—15,

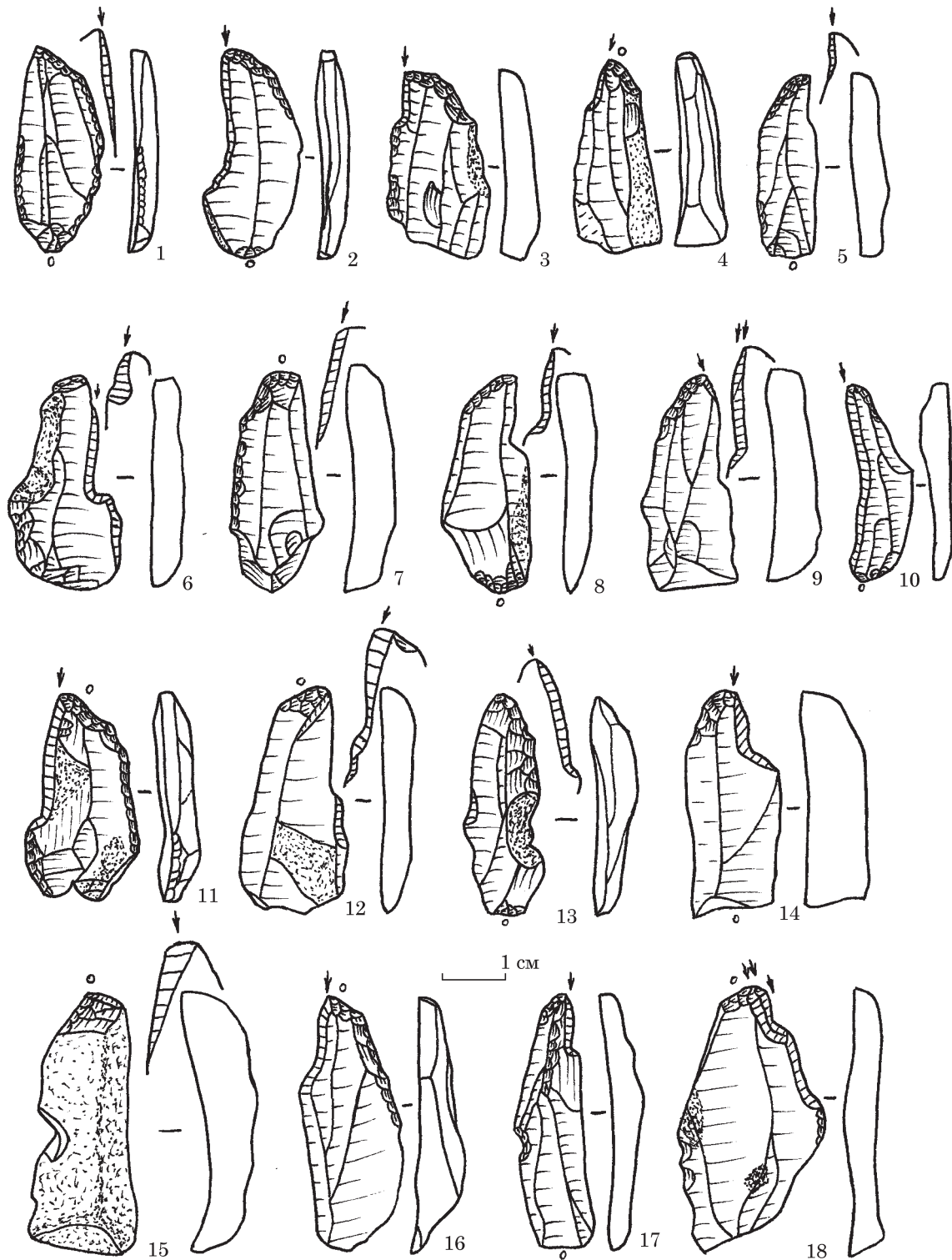

Рис. 5. Поселення Анетівка II, ретушні різці на пластинах

17, 19—20). Вони не складають єдину групу, а розрізняються за характером формування ударної площадки;

— деякі невеликі різцеві зняття утворились внаслідок пошкодження інших знарядь (в даному випадку, як ми припускаємо, вістер). Невеликі (0,4—1 см) різцеві сколи — результат пошкодження в процесі роботи або нецілеспрямований злам, у вигляді різцевого сколу, жала

вістря при формуванні робочого леза; рис. 4: 16, 18).

За результатами проведеного дослідження різців з поперечним різцевим сколом верхньопалеолітичного поселення Анетівка II можливо зробити певні висновки.

Виділення типів, за основу якого бралось розташування різцевого зняття відносно осі сколювання, можливе тільки у виробів на плас-

Рис. 6. Поселення Анетівка II, кутові різці на пластинах

тинах. Всі спроби використати даний критерій до виробів на відщепі і осколках не дали позитивних наслідків в зв'язку з їх аморфністю (в порівнянні з пластинами). В усіх групах одинарних різців різцеве лезо готувалось на будь-якій зручній ділянці відщепу чи осколка, незалежно від напрямлення осі його сколювання.

До суто поперечних різців можливо відносити знаряддя з розташуванням ударної площадки паралельно або під невеликим (декілька градусів) кутом відносно осі сколювання пластини. Негатив від різцевого зняття може бути

розташований як поперечно, так і під будь-яким кутом до осі сколювання.

Різці з поперечним різцевим сколом та площадкою паралельно осі сколювання присутні в групах ретушних та кутових різців на пластинах, але з різним процентним співвідношенням серед типів.

По дослідженій площі поселення ретушні та кутові різці на пластинах розповсюджені не формуючи якихось скупчень.

Судячи з морфології, кутові поперечні різці мають різноманітне походження — як цілес-

прямоване, так і випадкове. Але при цьому формують досить сталу морфологічну групу, що свідчить про одноманітність технологічних операцій данного типу виробів при їх випадковому формуванні.

Свідчення типів у групі ретушних різців на пластинах вказує на випадковість появи ретушних поперечних різців на поселенні Анетівка II. За формою та манерою оформлення ударних площадок вони різноманітні. Частина цих різців ймовірно має різне походження — пошкодження лез інших знарядь (вістер), поступове доопрацювання леза іншого типу різця тощо. Це все вказує на те, що виготовлення (якщо воно взагалі було) ретушних поперечних різців на поселенні Анетівка II не характерне. І, скоріш за все, цей тип знарядь (ретушні поперечні різці) не є характерним і для епігравецьких пам'яток взагалі.

Можливо, ці висновки не є загальноприйнятими для стоянок кам'яної доби з інших територій. Але, все ж таки, аналіз статистично великої колекції різців верхньопалеолітичного поселення Анетівка II дозволяє отримати певні дані, які можна залучати для обробки і порівняння з матеріалами інших пам'яток.

ЛІТЕРАТУРА

Алпысбаев, Х. К. 1959. Некоторые результаты изучения кремневых орудий. *Краткие сообщения Института истории материальной культуры АН СССР*, 76, с. 10-16.

Борисковский, П. И. 1963. *Очерки по палеолиту бассейна Дона*. Материалы и исследования по археологии СССР, 121. Москва: Наука.

Воеводский, М. В. 1929. Тимоновская палеолитическая стоянка. *Русский антропологический журнал*, XVIII, 1—2, с. 59-70.

Гладилин, В. Н. 1976. *Проблемы раннего палеолита Восточной Европы*. Киев: Наукова думка.

Гладилин, В. Н., Ситливый, В. И. 1990. *Ашель Центральной Европы*. Киев: Наукова думка.

Горелик, А. Ф. 2001. *Памятники Роголико-Передельского района. Проблемы финального палеолита Юго-Восточной Европы*. Киев; Луганск.

Городцов, В. А. 1930. Техника и типологическая классификация резцов Супоневской и Тимоновской палеолитических стоянок из раскопок 1928 и 1929 гг. *Труды секции археологии Российской ассоциации научно-исследовательских институтов общественных наук. Техника обработки камня и металла*, 5, с. 15-43.

Піструїл, І. В. 2003. Різці пізньопалеолітичного поселення Анетівка 2. *Археологія*, 4, с. 55-65.

Піструїл, І. В. 2005. Опыт типолого-статистического изучения резцов на памятниках позднего палеолита северо-западного Причерноморья. *Археологические записки*, 4, с. 16-20.

Піструїл, І. В. 2005. *Різці на пам'ятках пізнього палеоліту північно-західного Причорномор'я*. Автореферат дисертації к. і. н. Київ.

Станко, В. Н., Григорьева, Г. В., Швайко, Т. Н. 1989. *Позднепалеолитическое поселение Анетовка II*. Киев: Наукова думка.

Хайкунова, Н. А. 1984. Нуклеусы верхнепалеолитической стоянки Супонево. *Советская археология*, 4, с. 109-118.

Хайкунова, Н. А. 1985. *Кремневый инвентарь стоянки Супонево (и ее место в палеолите Десны)*. Автореферат диссертации к. и. н. Москва.

Хайкунова, Н. А. 1992. Резцы верхнепалеолитической стоянки Супонево (опыт классификации). *Советская археология*, 2, с. 123-135.

Breizillon, M. N. 1968. *La denomination des objets de pierre taillée. Matériaux pour un vocabulaire des préhistoriens de langue française*. Gallia préhistoire, supplément IV. Paris.

Demars, P., Laurent, P. 1989. *Types d'outils lithiques du paléolithique supérieur en Europe*. Cahiers du quaternaire, 14. Paris: CNRS.

Sonneville-Bordes, D. de, Perrot, J. 1956. Lexique typologique du Paléolithique supérieur. Outillage lithique. IV Burins. *Bulletin de la Société Préhistorique Française*, LIII, p. 408-412.

Tixier, J. 1963. *Typologie de l'épipaléolithique du Maghreb*. Mémoires du Centre de recherches anthropologiques, préhistoriques et ethnographiques Alger, II. Paris.

REFERENCES

Alpysbaev, Kh. K. 1959. Nekotorye rezultaty izucheniia kremnykh orudii. *Kratkie soobshcheniia Instituta istorii materialnoi kul'tury AN SSSR*, 76, s. 10-16.

Boriskovskii, P. I. 1963. *Ocherki po paleolitu basseina Dona*. Materialy i issledovaniia po arkheologii SSSR, 121. Moskva: Nauka.

Voevodskii, M. V. 1929. Timonovskaia paleoliticheskaia stoianka. *Russkii antropologicheskii zhurnal*, XVIII, 1—2, s. 59-70.

Gladilin, V. N. 1976. *Problemy rannego paleolita Vostochnoi Evropy*. Kiev: Naukova dumka.

Gladilin, V. N., Sitlivyi, V. I. 1990. *Ashel Tsentralnoi Evropy*. Kiev: Naukova dumka.

Gorelik, A. F. 2001. *Pamiatniki Rogalisko-Peredelskogo raiona. Problemy finalnogo paleolita Iugo-Vostochnoi Evropy*. Kiev; Lugansk.

Gorodtsov, V. A. 1930. Tekhnika i tipologicheskaiia klassifikatsiia reztsov Suponevskoi i Timonovskoi paleoliticheskikh stoianok iz rasopok 1928 i 1929 gg. *Trudy sektsii arkheologii Rossiiskoi assotsiatsii nauchno-issledovatel'skikh institutov obshchestvennykh nauk. Tekhnika obrabotki kamnia i metalla*, 5, s. 15-43.

Pistruil, I. V. 2003. Riztsi piznopaleolitychnoho poselennia Anetivka 2. *Arkheolohiia*, 4, s. 55-65.

Pistruil, I. V. 2005. Opyt tipologo-statisticheskogo izucheniia reztsov na pamiatnikakh pozdnego paleolita severo-zapadnogo Prichernomor'ia. *Arkheologicheskie zapiski*, 4, s. 16-20.

Pistruil, I. V. 2005. *Riztsi na pam'iatkakh piznogo paleolitu pivnichno-zakhidnogo Prychornomor'ia*. Avtoreferat dysertatsii k. i. n. Kyiv.

Stanko, V. N., Grigoreva, G. V., Shvaiko, T. N. 1989. *Pozdnepaléolithisches poselenie Anetovka II*. Kiev: Naukova dumka.

Khaikunova, N. A. 1984. Nukleusy verkhnepaléolithicheskoi stoianki Suponevo. *Sovetskaia arkheologiia*, 4, s. 109-118.

Khaikunova, N. A. 1985. *Kremnevyi inventar stoianki Suponevo (i ee mesto v paleolite Desny)*. Avtoreferat disertatsii k. i. n. Moskva.

Khaikunova, N. A. 1992. Reztsy verkhnepaléolithicheskoi stoianki Suponevo (opyt klassifikatsii). *Sovetskaia arkheologiia*, 2, s. 123-135.

Breizillon, M. N. 1968. *La denomination des objets de pierre taillée. Matériaux pour un vocabulaire des préhistoriens de langue française*. Gallia préhistoire, supplément IV. Paris.

Demars, P., Laurent, P. 1989. *Types d'outils lithiques du paléolithique supérieur en Europe*. Cahiers du quaternaire, 14. Paris: CNRS.

Sonneville-Bordes, D. de et Perrot, J. 1956. Lexique typologique du Paleolithique superieur. Outillage lithique. IV Burins. *Bulletin de la Societe Prehistorique Francaise*, LIII, p. 408-412.

Tixier, J. 1963. *Typologie de l'epipaleolithique du Maghreb*. Memoires du Centre de recherches anthropologiques, prehistoriques et ethnographiques Alger, II. Paris.

I. V. Pistrui

BURINS WITH TRANSVERSE SPALL AT THE UPPER PALAEOLITHIC SETTLEMENT OF ANETIVKA II

On the Upper Paleolithic sites the burins with transverse spall stand out. It should be noted that different researchers use different criteria to distinguish this group of items. Similar items among retouched burins at the Upper Paleolithic settlement of Anetivka II as well were identified. Anetivka II is an Upper Paleolithic site of Bison hunters, located in the Northern Black Sea Region, on a cape of high right bank of the Bakhshala river (right tributary of the Southern Bug), on the southern outskirts of Anetivka village (Domanivka district, Mykolaiv region). The site has been systematically studied since 1978.

The site dates back to the 18000—19000 BP which corresponds to the maximum of the last glacial period. Anetivka II is attributed as a long-term settlement with

year-round presence of hunters on it, as evidenced by faunistic material. The flint industry of the site has spectacular Epigravettian features. Subsequently, in order to process a large number of burins from the settlement (more than 7000 pieces), a multilevel typological classification of these items was created, taking into account the maximum number of morphological features.

The results of the study showed that it is advisable to single out transverse burins only on plates. They are present in groups of angle and retouched burins. However, within the groups their percentage is different. Among the group of angle burins the transverse ones are not numerous, although they were made purposefully. And their small number is connected with the specifics of production. An insignificant number of transverse retouched burins is connected with their accidental appearance on the site.

Keywords: Northwestern Black Sea region, Late Palaeolithic, Anetivka II, flint inventory, burins.

Одержано 7.07.2022

ПІСТРУІЛ Ігор Володимирович, кандидат історичних наук, науковий співробітник, ОАМ НАН України, Одеса, Україна.

PISTRUIL Ihor V., PhD, Research Officer, Odesa Archeological Museum, the National Academy of Sciences of Ukraine, Odesa, Ukraine.

ORCID: 0000-0002-6193-1963,

e-mail: pistruiigor@ukr.net.